

SOSYAL HİZMET KAPSAMINDA AFET OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ

The Importance of Disaster Literacy within the Scope of Social Work

Merve DALMAZ

Dr. Serbest Araştırmacı, mervedalmaz@gmail.com, İstanbul / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4529-6760>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1547449>

Dalmaz, M. (2024). "Sosyal hizmet kapsamında afet okuryazarlığının önemi". R&S-Research Studies Anatolia Journal, 7(4). 446-464.

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 10.09.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 01.10.2024

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.10.2024

ÖZ

Bu çalışma, sosyal hizmet kapsamında afet okuryazarlığının önemini ele almaktadır. Afet okuryazarlığı, bireylerin ve toplumların afetlere hazırlıklı olma, afet anında ve sonrasında etkili müdahale edebilme yetkinliklerini artırmayı hedefleyen bir kavramdır. Sosyal hizmet uzmanları, afet süreçlerinde özellikle savunmasız grupların ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin planlanması ve uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki sosyal hizmet müdahaleleri ile afet okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi incelemekte ve sosyal hizmet uzmanlarının afet süreçlerinde sahip olmaları gereken bilgi ve becerilere dikkat çekmektedir. Sonuçlar, afet okuryazarlığının toplum genelinde yaygınlaştırılmasının afet yönetimi süreçlerini iyileştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının afet hazırlığı ve müdahale süreçlerinde daha etkin olabilmesi için eğitim müfredatlarının afet okuryazarlığına yönelik içeriklerle zenginleştirilmesi önerilmektedir. Afet sonrası iyileşme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanlarının liderlik rollerini üstlenmesi ve sürdürülebilir toplum gelişimi için stratejik çözümler üretmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet Okuryazarlığı, Afet Yönetimi, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

This study addresses the importance of disaster literacy within the field of social work. Disaster literacy refers to the capacity of individuals and communities to be prepared for disasters and to effectively respond during and after such events. Social workers play a critical role in planning and implementing services that address the needs of vulnerable groups during disaster processes. This research examines the relationship between social work interventions before, during, and after disasters and disaster literacy, highlighting the knowledge and skills that social workers need to possess in these contexts. The findings indicate that the widespread promotion of disaster literacy improves disaster management processes at the societal level. Furthermore,

it is recommended that educational curricula for social workers be enriched with content focusing on disaster literacy to enhance their effectiveness in disaster preparedness and response efforts. The study also emphasizes the importance of social workers taking on leadership roles in post-disaster recovery processes and developing strategic solutions for sustainable community development.

Keywords: Disaster Literacy, Disaster Management, Social Work

GİRİŞ

Son yıllarda giderek daha fazla önem kazanan afet okuryazarlığı, bireylerin ve toplumların afetlerle başa çıkabilme kapasitesini artırmayı hedefleyen bir kavramdır. Bu kavram, sadece doğal afetlere yönelik farkındalığı ve önlem alma bilgisini kapsamamakta, aynı zamanda bu bilgilerin toplum geneline yayılmasını ve pratikte uygulanabilirliğini de içermektedir (Güngör, 2023:775). Afetlerin, insan yaşamını ani ve ciddi şekilde etkileyebilen olaylar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tür bir okuryazarlığın toplum sağlığı ve güvenliği açısından taşıdığı önem net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Afet okuryazarlığı, bir afetin zararlarını azaltmanın yanı sıra afete hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde bilinçli kararlar alırken bilgiyi okuma, anlama ve kullanma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Brown vd., 2014:269; Sampurno vd., 2015:75). Bu kavram, sadece yüzeysel bir bilgi birikimiyle sınırlı kalmamayıp aynı zamanda bu bilginin günlük yaşantıya entegre edilmesini ve topluluklar arasında yaygınlaştırılmasını da gerektirmektedir. Bu bağlamda, afet okuryazarlığı, bireylerin afetlere karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak için gerekli olan bilgi ve becerilerin sistematik bir şekilde geliştirilmesi anlamına gelmektedir (Güngör, 2023:775).

Sosyal hizmet uzmanları, toplumların afetlere hazırlık ve müdahale kapasitesini artırmada merkezi bir rol oynamaktadır. Bu uzmanlar, afetler öncesinde toplulukları eğitmek, afet anında belirlenen kriz çerçevesinde müdahalede bulunmak ve afet sonrasında toplulukların yeniden inşasına katkıda bulunmak gibi çeşitli görevler üstlenmektedirler. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının afet okuryazarlığı konusunda yetkin olmaları, onların afet sonrası travmalarla başa çıkma, kriz yönetimi yapma ve toplulukları yeniden inşa etme süreçlerinde daha etkili olabilmelerini sağlamaktadır (Artan ve Özkan, 2020:50-51). Bu çalışma, sosyal hizmet uygulamalarında afet okuryazarlığının önemini vurgulamakta ve bu kavramın sosyal hizmet uzmanları için nasıl bir rehber niteliği taşıdığını ele almaktadır.

AFET OKURYAZARLIĞI

Afetler, toplumlar veya bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratan, doğal ya da insan kaynaklı olabilen, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan ve hayatın olağan akışını kesintiye uğratan olaylar olarak tanımlanır (AFAD, 2014). Afetler genel olarak doğal afetler ve doğal olmayan afetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal afetler, toplumda can ve mal kaybına neden olan, sosyal ve kültürel anlamda zararlar veren doğa olayları olarak nitelendirilir (Kadıoğlu, 2008). Doğal afetler, hidro-meteorolojik ve jeofizik olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Hidro-meteorolojik doğal afetler; çığ, toprak kayması, kuraklık, kıtlık, aşırı sıcaklık, sel, orman yangınları, fırtına gibi olayları kapsamaktadır. Jeofizik doğal afetler ise deprem ve volkanik patlama gibi yer kabuğu hareketlerinden kaynaklanan felaketler olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan, doğal olmayan afetler üç ana başlık altında sınıflandırılmaktadır: endüstriyel, çeşitli ve taşımacılık kaynaklı afetler. Endüstriyel afetler, kimyasal sızıntı, endüstriyel yapıların çökmesi, patlama, yangın, gaz kaçağı, zehirlenme ve radyasyon gibi olayları içermektedir. Çeşitli doğal olmayan afetler ise evsel ya da endüstriyel olmayan yapıların çökmesi, patlaması veya yangın çıkmasına yol açan durumları kapsamaktadır. Taşımacılık kaynaklı afetler ise havayolu, demiryolu, karayolu ve su yolu taşımacılığı sırasında meydana gelen kazalar sonucu ortaya çıkan felaketleri içermektedir (Artan ve Özkan, 2020:49).

Bireylerin ve toplumların afetlere yönelik bilgi birikimleri, farkındalık düzeyleri ve bu bilgileri etkin bir şekilde uygulama becerileri afet okuryazarlığı olarak bilinmektedir (Sözcü ve Aydınöz, 2019:80). Bu kavram, sadece afetlere ilişkin temel bilgilere sahip olmayı değil, aynı zamanda bu bilgilerin günlük yaşantıda nasıl uygulanabileceğine dair bir anlayış geliştirmeyi de içerir. Afet okuryazarlığı, bilgi, tutum ve davranış olmak üzere üç temel boyut çerçevesinde ele alınabilir.

Bilgi boyutu, bireylerin afetlere ilişkin kapsamlı ve doğru bilgilere sahip olmasını ifade eder. Bu boyut, afet türleri, afetlerin etkileri, risk faktörleri ve afet yönetimi gibi konularda derinlemesine bilgi sahibi olmayı gerektirir. Tutum boyutu ise, bireylerin edindikleri bu bilgileri içselleştirmesi ve afetlere karşı bilinçli bir yaklaşım geliştirmesiyle ilgilidir. Bu boyut, bireylerin afetlere karşı duyarlılığını artırmayı ve risk algısını güçlendirmeyi hedefler. Son olarak, davranış boyutu, edinilen bilgi ve tutumların pratikte nasıl hayata geçirileceğini belirler. Bu boyut, bireylerin afet durumlarında uygun ve etkili eylemleri gerçekleştirme becerisini ifade eder (Güngör, 2023:776). Bu üç boyut, birlikte ele alındığında, afet okuryazarlığının sadece bilgi edinmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bu bilgilerin doğru tutumlarla birleşerek davranışa dönüştürülmesi gerektiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, afet okuryazarlığı, bireylerin ve toplumların afetlere hazırlıklı olma düzeylerini artırmak ve olası afet durumlarında etkin müdahale kapasitesini geliştirmek için kritik bir yetkinlik olarak değerlendirilmektedir (Sözcü ve Aydınöz, 2019:80; Güngör, 2023:776).

Afet Okuryazarlığı ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bireylerin refah düzeyini yükseltmeyi, sorun çözme ve baş etme yeteneklerini geliştirmeyi hedefleyen, insanların ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve problemlerine çözüm bulabilmek amacıyla onları uygun kaynaklarla buluşturan, sosyal politikaların oluşturulmasında aktif rol oynayan, yapılandırılmış ve insancıl hizmetler bütünüdür (Acar, Çamur ve Duyan, 2003:3). Doğal ya da doğal olmayan afetler ve sonuçları, bireylerin refahı üzerinde oldukça önemli bir etki yaratmakta, çözüm bulunması gereken birçok soruna ve karşılanması gereken çeşitli ihtiyaçlara yol açabilmektedir. Sosyal hizmet, afetlerde bireylerin ihtiyaç duyduğu her türlü psikolojik, sosyal, ekonomik vb. desteği bilimsel bilgi temelinde ve mesleki yöntem ve tekniklerini kullanarak etik kurallara uygun olarak sunmaktadır.

Afet sonrasında bireyler; evlerini kaybetme, sağlık sorunları yaşama, aile üyelerinin ya da yakınlarının vefatıyla karşı karşıya kalma gibi zorluklarla karşılaşabilirler (Lindell ve Prater,

2003: 179; Boon ve Pagliano, 2014:190; Artan ve Özkan, 2020:50). Ayrıca, afet sırasında yaşanan uzuv kayıpları veya yaralanmalar sonucunda engellilik durumları ortaya çıkabilir (Karabulut ve Bekler, 2019: 370). Bunun yanı sıra, iş kaybı ve gelir yetersizliği nedeniyle bireyler yoksullukla mücadele etmek zorunda kalabilirler (Artan ve Özkan, 2020:50). Afetler, bu tür kişisel zorlukların yanı sıra yeni sosyal sorunların da ortaya çıkmasına neden olur. Örneğin toplumsal uyumsuzluk ve ayrışma ya da göç ve yer değiştirme bunlar arasında sayılabilir.

Afet okuryazarlığı, bireylerin afetlere hazırlıklı olma, risk yönetimi ve müdahale süreçlerinde aktif ve etkili olma kapasitesini artırır. Afet okuryazarlığı, sadece afet sırasında değil, afet öncesinde bireyleri ve toplumu güçlendirmeyi, toplumsal dirençliliği artırmayı ve afet sonrası iyileşme süreçlerine destek olmayı da içerir. Sosyal hizmet bilimi ekolojik yaklaşımlar, önleme faaliyetleri ve stresle başa çıkma konusunda sunmuş olduğu yöntemler sayesinde mikro, mezo ve makro boyutta değişimi teşvik ederek afet çalışmalarına önemli katkılar sağlar (Zakour, 2005:10). Bu bağlamda sosyal hizmet, afetin yıkıcı etkilerini en aza indirmek için topluluklarla iş birliği yapmayı ve onları kaynaklarla buluşturmayı da amaçlayan bir bilim ve disiplindir (Özçelik, 2020: 51).

Sosyal hizmet, afetlerde savunmasız ve dezavantajlı grupların korunması, psikososyal destek sağlanması ve bireylerin yeniden topluma kazandırılması gibi süreçlerde yer alır (Koç ve Yalçın, 2023:97). Bu kapsamda afet okuryazarlığı, sosyal hizmet alanında çalışan uzmanların afet süreçlerinde yapacakları müdahalelerde daha bilinçli, planlı ve stratejik hareket etmelerine olanak tanır. Ayrıca afet okuryazarlığı sayesinde afet sonrası bireylerin barınma, sağlık, ekonomik destek ve psikososyal ihtiyaçlarının karşılanması gibi önemli görevlerin daha profesyonel şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olur (Artan ve Özkan, 2020:51).

Sonuç olarak, afet okuryazarlığı, sosyal hizmet uygulamalarının etkinliğini artırmakta, sosyal hizmet uzmanlarının afet yönetimi süreçlerindeki kritik rollerini güçlendirmektedir. Bu

bağlamda, afet okuryazarlığının sosyal hizmet eğitimi içerisinde daha fazla yer bulması, sosyal hizmet uzmanlarının afetler karşısında daha donanımlı hale gelmesi açısından büyük bir gereklilik arz etmektedir.

Afet Okuryazarlığı ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rolü

Afetler, ani ve yıkıcı etkileriyle bireylerin ve toplumların yaşamını derinden etkileyen olaylardır (AFAD, 2014). Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçlerde bireylerin ve toplulukların yaşadıkları travmaları hafifletmek, krizleri yönetmek ve toplumun yeniden inşa edilmesine katkı sağlamak için hayati bir rol üstlenirler (Koç ve Yalçın, 2023:97). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının afet hazırlığı ve müdahale süreçlerinde sahip olmaları gereken bilgi, beceri ve yetkinlikler, afet okuryazarlığının temel unsurlarını oluşturur.

Afet Öncesi Hazırlık Süreçleri

Sosyal hizmet uzmanlarının afetlere yönelik hazırlık sürecindeki en önemli görevlerinden biri, toplumda afet farkındalığı yaratmaktır (Kılıç Ceyhan, 2023:780). Afet öncesinde, toplumun afetlere hazırlıklı olmasını sağlamak, afet farkındalığını artırmak ve gerekli eğitim programlarını düzenlemek gibi görevler üstlenirler. Bu süreçte, toplumun en savunmasız gruplarına (çocuklar, yaşlılar, engelliler) yönelik özel planlamalar yaparlar (Artan ve Özkan, 2020:50).

Toplum Eğitimi ve Farkındalık Yaratma: Sosyal hizmet uzmanları, toplulukların afet risklerini daha iyi kavrayabilmesi ve afetler karşısında bilinçli bir şekilde hareket edebilmesi amacıyla kapsamlı eğitim programları ve farkındalık artırıcı kampanyalar düzenler (Social Work Degrees, n.d.). Bu eğitimler, afet öncesi hazırlık, afet sırası güvenlik önlemleri ve afet sonrası toparlanma süreçleri gibi konuları içerir. Özellikle afet risklerinin tanımlanması, risklerin azaltılmasına yönelik alınacak önlemler ve afet anında yapılması gereken doğru müdahaleler konusunda topluluk üyelerine ayrıntılı bilgiler sunulur. Afetlerle başa çıkma konusunda toplumsal dayanıklılığı artırmaya yönelik bu eğitimlerde, yangın, deprem, sel gibi

sıkça karşılaşılan afet türlerine karşı nasıl hareket edileceği, güvenli alanların nasıl belirleneceği ve ilk yardım uygulamalarının nasıl yapılacağı gibi pratik bilgiler verilir (Artan ve Özkan, 2020:51; Kılıç Ceyhan, 2023:780).

Sürecin bir parçası olarak topluluk üyelerinin afet anında birbirlerine nasıl yardım edeceği ve toplumsal dayanışmayı nasıl güçlendireceği de öğretilir. Ayrıca, afet tatbikatları düzenlenerek katılımcıların teorik bilgilerini pratiğe dökme fırsatı bulmaları sağlanabilir. Bu tatbikatlar afetlere karşı toplumsal hazırlığın artırılmasının yanı sıra, bireylerin olası bir kriz anında stresle başa çıkma kapasitelerini geliştirmelerine de yardımcı olur. Böylece, sosyal hizmet uzmanlarının rehberliğinde yürütülen eğitim ve farkındalık çalışmaları, bireylerin ve toplulukların afetlere karşı daha dayanıklı ve bilinçli bir şekilde hareket etmelerini hedeflemiştir.

Afet Planlarının Geliştirilmesi ve Uygulanması: Afet planları, kriz anlarında hızlı ve etkili müdahale edilebilmesi için yapılması gereken adımların sistematik bir şekilde belirlenmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu planlar, afet türüne, büyüklüğüne ve topluluk üzerindeki etkilerine göre özelleştirilmeli ve olası senaryolar göz önünde bulundurularak detaylandırılmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları, bu planların hazırlanmasında, uygulanmasında ve topluma entegre edilmesinde aktif rol oynar (Özçelik, 2020: 51). Afet planlarının temel amacı, afet anında ve sonrasında insan hayatını korumak, fiziksel ve psikolojik zararları en aza indirmek, kaynakları verimli bir şekilde kullanmak ve toplumu hızla normale döndürmektir.

Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, çeşitli paydaşlarla (yerel yönetimler, acil durum ekipleri, sağlık kuruluşları ve sivil toplum örgütleri) iş birliği yaparak afet planlarının kapsamlı olmasını sağlar. Planlar, afet türüne göre farklı stratejiler içermelidir. Örneğin, deprem riski yüksek bölgelerdeki afet planları, tahliye yollarının belirlenmesi, binaların güvenliği ve acil toplanma alanlarının koordinasyonu üzerine yoğunlaşırken, sel riski altındaki bölgelerde erken uyarı sistemlerinin kurulması, baraj ve su kanallarıyla ilgili önlemler ve sel anında yapılması

gerekenler ön planda tutulmalıdır. Her iki durumda da sosyal hizmet uzmanları, bu tür planların hem teknik hem de toplumsal boyutlarını bir araya getirerek halkın en iyi şekilde korunmasını hedefler.

Ayrıca, afet planlarının sadece oluşturulması yeterli değildir; bu planların topluluk üyeleri arasında yaygınlaştırılması ve herkesin içeriklerinden haberdar olması sağlanmalıdır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, toplumun tüm kesimlerinin (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler gibi) afet planlarına dahil edilmesini ve planların bu kesimlerin özel ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini sağlar (Karakaş, 2022). Örneğin, engelli bireyler için tahliye prosedürlerinde farklı önlemler alınması gerekebilir; işitme engelliler için görsel alarm sistemleri, bedensel engelliler için uygun tahliye araçlarının bulunması gibi düzenlemeler yapılmalıdır. Benzer şekilde, yaşlı ve hareket kabiliyeti kısıtlı bireyler için afet sırasında hızlı tahliyeyi kolaylaştıracak destek mekanizmaları geliştirilmelidir.

Buna ek olarak, sosyal hizmet uzmanları, afet planlarının düzenli olarak gözden geçirilmesini ve yeni durumlara göre güncellenmesini sağlar. Afetler ve riskler zamanla değişebilir; bu nedenle afet planlarının da esnek ve dinamik olması gereklidir. Örneğin, son yıllarda iklim değişikliği nedeniyle sel, fırtına ve orman yangını gibi doğa olaylarının sıklığı ve şiddeti artmıştır. Bu durum, afet planlarının daha sık gözden geçirilmesini ve yeni risklere göre güncellenmesini gerektirir. Sosyal hizmet uzmanları, afet tatbikatları düzenleyerek topluluk üyelerinin planları etkin bir şekilde öğrenmesini ve afet anında ne yapacaklarını önceden uygulamalarını sağlar.

Risk Değerlendirmesi ve Kaynak Yönetimi: Sosyal hizmet uzmanları, afetlere karşı hazırlıklı olabilmek ve müdahaleyi daha etkili bir hale getirebilmek için afet öncesinde kapsamlı bir risk değerlendirmesi yapar. Bu değerlendirme, hangi bölgelerin ve toplulukların daha fazla risk altında olduğunu belirlemeye yönelik bir analiz sürecidir. Risk değerlendirmesi yapılırken, toplulukların demografik özellikleri, sosyal yapısı, mevcut altyapıları ve kaynakları

dikkatle incelenir. Özellikle yaşlılar, çocuklar, engelliler, düşük gelirli aileler gibi daha kırılgan grupların afetlerden nasıl etkileneceği öngörülerek, bu grupların korunmasına yönelik stratejiler geliştirilir. Ayrıca, risk değerlendirmesi sürecinde, yerel ekosistemler, coğrafi faktörler ve iklim değişiklikleri gibi çevresel unsurlar da göz önünde bulundurulur (Tuncay, 2004). Bu değerlendirme, aynı zamanda afet anında ve sonrasında kullanılacak kaynakların belirlenmesi açısından da kritik rol oynar. Barınma, gıda, su, sağlık hizmetleri ve psikososyal destek gibi temel ihtiyaçların nasıl karşılanacağı, bu süreçte sosyal hizmet uzmanlarının kaynakları en verimli şekilde yönetmesine bağlıdır. Bu kaynakların etkin bir şekilde organize edilmesi, afetin etkilerini en aza indirmek ve kriz sonrası toparlanmayı hızlandırmak için gereklidir. Örneğin, afet bölgelerinde yeterli miktarda temiz su temini, temel sağlık malzemelerinin erişilebilirliği veya geçici barınma olanaklarının sağlanması gibi kaynak yönetimi kararları, afetin yaratacağı olumsuz etkilerin hafifletilmesinde hayati bir rol oynar (Mathbor, 2007: 357–369; Kadıoğlu, 2008).

Ayrıca, sosyal hizmet uzmanları, afet öncesi risk değerlendirmesi yaparken, potansiyel tehlikelere karşı erken uyarı sistemleri ve acil müdahale mekanizmaları da geliştirir. Bu sistemler, afet anında doğru ve hızlı kararlar alınmasına yardımcı olurken, topluluğun hazırlıklı olmasını sağlar. Örneğin, bir sel felaketi riski yüksek olan bir bölgede, erken uyarı sistemleri ve sel sularının kontrolü için altyapı yatırımlarının yapılması, kayıpların azaltılmasında önemli rol oynar.

Afet Anında Müdahale Süreçleri

Afet anında, sosyal hizmet uzmanları hızlı ve etkili bir şekilde harekete geçmelidir. Bu süreçte, kriz müdahalesi, acil barınma ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması, psikososyal destek sağlanması gibi birçok kritik görev yerine getirilir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu süreçteki rolleri, afetin yarattığı olumsuz etkileri minimize etmeye yöneliktir (Kök, 2023:7; Kılıç Ceyhan, 2023:780).

Kriz Müdahalesi ve Acil Yardım: Kriz müdahalesi ve Acil Yardım: Kriz müdahalesi, afetin hemen ardından başlayan ve hayati önem taşıyan bir süreçtir. Afetin ilk saatlerinde ve günlerinde, zamanında müdahale insan hayatını kurtarmak ve olumsuz etkileri en aza indirmek açısından kritik öncelik taşır. Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte mağdurlara acil yardım ulaştırmak için hızlı ve etkin bir şekilde organize olurlar. Temel ihtiyaçların karşılanması, özellikle de barınma, gıda, temiz su, giysi ve tıbbi yardımların sağlanması, ilk etapta öncelikli hedefler arasındadır. Sosyal hizmet uzmanları, bu ihtiyaçların koordinasyonunda aktif rol oynar, kaynakları doğru şekilde yönlendirir ve yardım süreçlerinin düzenli ve adil bir biçimde işlenmesini sağlar. Acil yardım sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamayı değil, aynı zamanda afet mağdurlarının duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını da içerir. Afet anında yaşanan şok ve travma, bireylerin güvende hissetmelerini zorlaştırabilir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, mağdurlara psikososyal destek sağlayarak onların yaşadıkları travmayla başa çıkmalarına yardımcı olur. Psikososyal destek, mağdurların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamanın yanı sıra, stres, kaygı ve kayıp gibi duygusal zorluklarla baş etmelerine de katkıda bulunur. Özellikle çocuklar, yaşlılar ve travmaya daha duyarlı diğer gruplar için bu destek hayati önem taşır (Artan ve Özkan, 2020:15-16).

Kriz müdahalesi sürecinde, sosyal hizmet uzmanları yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları ile iş birliği yaparak geniş çaplı bir müdahale planı uygularlar (International Federation of Social Workers, 2014). Bu iş birliği, afetin boyutlarına ve ihtiyaçlara göre şekillenir ve her aktörün sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesini sağlar. Örneğin, yerel yönetimler genellikle lojistik ve barınma hizmetlerini organize ederken, uluslararası yardım kuruluşları acil tıbbi yardımlar, gıda ve su sağlanması gibi kritik kaynakları temin edebilir. Sivil toplum kuruluşları ise psikososyal destek, gönüllü ağlarının oluşturulması ve yerel düzeyde dayanışmanın güçlendirilmesine katkıda bulunur.

Psikososyal Destek ve Travma Müdahalesi: Psikososyal Destek ve Travma Müdahalesi: Afetler, bireylerin yaşamında derin ve uzun süreli psikolojik travmalara yol açabilir. Bu tür travmalar, yalnızca afet anında yaşanan korku ve kaygı ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda kayıp, belirsizlik ve güvenlik hissinin yitirilmesi gibi duyguların etkisiyle uzun vadede devam edebilir. Sosyal hizmet uzmanları, afet mağdurlarına yönelik psikososyal destek sağlayarak bu travmaların etkilerini hafifletmeye çalışır. Psikososyal destek, bireylerin duygusal ve psikolojik sağlıklarını korumalarına yardımcı olmayı, aynı zamanda afet sonrası yaşama uyum sağlamalarını amaçlar (Aydın, 2012:4). Bu destek, yalnızca kısa vadeli bir kriz müdahalesiyle sınırlı kalmaz; travmanın uzun vadeli etkilerinin en aza indirilmesi için afet sonrası geliştirilmesi gereken uzun soluklu programları da kapsar. Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte mağdurlara yönelik psikolojik destek programlarının oluşturulmasında ve bu programların toplumsal düzeyde uygulanmasında aktif rol oynar. Örneğin, afet sonrası rehabilitasyon programları, bireylerin yaşamlarına uyum sağlamalarına yardımcı olacak becerileri geliştirmeyi, aile içi iletişimi güçlendirmeyi ve topluluk üyeleri arasında dayanışmayı artırmayı hedefler. Ayrıca, afet sonrası psikososyal desteğin bir parçası olarak, çocuklar ve gençler için özel programlar geliştirilir; bu programlar, travmanın gelişim üzerindeki etkilerini en aza indirmeye yönelik oyun terapisi, sanat terapisi ve eğitsel destek gibi müdahaleleri içerir.

Sosyal hizmet uzmanları, psikososyal destek ve travma müdahalesi süreçlerinde ulusal ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak, mağdurlara geniş kapsamlı ve bütüncül bir destek sunulmasını sağlarlar. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının liderliğinde geliştirilen afet sonrası destek programları, toplulukların travma sonrası yeniden yapılanmasını ve uzun vadeli psikolojik dayanıklılıklarının artırılmasını hedefler (SWD, n.d.).

Toplumsal Dayanışma ve Koordinasyon: Afet anlarında toplumsal dayanışmanın ve koordinasyonun sağlanması, etkili müdahale ve toparlanma süreci için hayati bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet uzmanları, afetin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve topluluğun

hızla toparlanmasını sağlamak amacıyla topluluk üyeleri arasında dayanışma ruhunu teşvik eder ve yardımlaşma süreçlerini organize eder. Dayanışma, bireylerin yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda psikolojik ve duygusal desteği de içerir; bu nedenle, sosyal hizmet uzmanları yardımları dağıtırken topluluk içindeki güveni ve sosyal bağları güçlendirmeyi amaçlar. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, topluluk liderleri, gönüllüler, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşlarla yakın iş birliği yaparak kaynakların etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Yardımların ihtiyaç sahiplerine hızlı ve adil bir şekilde ulaşması, afet sonrasındaki kaotik ortamda kritik bir önceliktir. Gönüllüler, yerel liderler ve kurumlar arasında kurulan koordinasyon ağı, kaynakların verimli bir şekilde yönetilmesine ve mağdurların ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanır (Kılıç Ceyhan, 2023:780). Örneğin, sosyal hizmet uzmanları, yerel gönüllü ağlarını güçlendirerek hem maddi hem de manevi yardımların etkili dağıtımını organize eder. Bu ağlar, acil durumlarda ihtiyaç sahiplerinin hızlıca tespit edilmesini, kaynakların gereksinimlere göre yönlendirilmesini ve uzun vadeli destek sistemlerinin kurulmasını sağlar.

Afet Sonrası İyileşme ve Yeniden İnşa Süreçleri

Afetlerin ardından, toplulukların yeniden inşa edilmesi ve mağdurların normal yaşamlarına dönmelerine yardımcı olunması gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, bu süreçte toplulukların iyileşme sürecini destekler ve uzun vadeli sürdürülebilir çözümler üretirler (Artan ve Özkan, 2020:51).

Toplulukların Yeniden İnşası ve Sosyal Rehabilitasyon: Afet sonrası yeniden inşa süreci, yalnızca fiziksel altyapının onarılmasını değil, aynı zamanda toplulukların sosyal dokusunun yeniden kurulmasını da içerir. Bu süreçte, topluluk üyelerinin güvenlik, aidiyet ve sosyal bağlarını yeniden kazanması büyük bir önem taşır. Sosyal hizmet uzmanları, afetin yarattığı sosyal ve ekonomik travmaların üstesinden gelmeleri için toplulukların sosyal rehabilitasyonuna odaklanır. Bu rehabilitasyon, bireylerin yalnızca fiziksel kayıplarını telafi

etmekle kalmaz, aynı zamanda duygusal, psikolojik ve sosyal yönlerden toparlanmalarını da amaçlar. Yeniden inşa sürecinde, toplulukların sosyal sermayesinin (güven, iş birliği ve sosyal ilişkiler) güçlendirilmesi de büyük bir rol oynar. Sosyal hizmet uzmanları, topluluk içindeki sosyal ağları yeniden kurar ve güçlendirir, bu da toplulukların kendi içinde dayanışmayı artırarak afet sonrası daha hızlı toparlanmalarını sağlar. Örneğin, sosyal rehabilitasyon kapsamında, aileler arası yardımlaşma grupları, çocuklar ve gençler için eğitim destek programları, yaşlı ve engelli bireylere yönelik bakım hizmetleri gibi uygulamalar devreye alınabilir (SWD, n.d.).

Afet Sonrası Psikososyal Destek Programları: Afet Sonrası Psikososyal Destek Programları: Afetlerin uzun vadeli etkileri, bireylerde ve topluluklarda derin ve kalıcı psikososyal sorunlara yol açabilir. Bu tür etkiler, travma, kayıp, güvensizlik ve geleceğe dair belirsizlik gibi duygusal yüklerle kendini gösterir ve bireylerin günlük yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırabilir. Sosyal hizmet uzmanları, bu olumsuz etkileri hafifletmek ve mağdurların travmayla başa çıkmalarını sağlamak amacıyla uzun vadeli psikososyal destek programları geliştirir ve uygulamaya koyar (Kök, 2023:7; Kılıç Ceyhan, 2023:780). Bu programlar, bireylerin travmayı atlattıklarına, topluma yeniden entegrasyon sağlamalarına ve yaşamlarına uyum içinde geri dönmelerine yönelik çok çeşitli müdahaleleri içerir. İlk olarak, bireylerin yaşadıkları travmalarla başa çıkmalarına yardımcı olmak için bireysel terapiler ve grup terapileri düzenlenir. Travmanın boyutlarına göre farklı terapi yöntemleri kullanılabilir; örneğin, travma odaklı bilişsel davranışçı terapi veya sanat terapisi gibi yaklaşımlar, mağdurların duygularını anlamalarına ve yeniden güven kazanmalarına yardımcı olabilir (Aydın, 2012:4).

Sürdürülebilir Toplum Gelişimi: Afet sonrası süreçte sosyal hizmet uzmanlarının üstlendiği önemli rollerden biri, sürdürülebilir toplum gelişimini teşvik etmektir. Sürdürülebilir toplum gelişimi, afetlere dayanıklı fiziksel ve sosyal altyapılar oluşturmayı, ekonomik kalkınmayı

desteklemeyi ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı kapsar. Sosyal hizmet uzmanları, afet sonrasında toplulukların sadece iyileşme sürecine odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli kalkınma stratejilerinin geliştirilmesine de katkıda bulunur. Afet risklerinin azaltılması amacıyla, toplulukların mevcut yapısal ve sosyal zayıflıkları belirlenir ve bu alanlarda gerekli iyileştirme çalışmaları yapılır. Örneğin, dayanıklı ve güvenli barınma çözümlerinin geliştirilmesi, altyapının güçlendirilmesi ve afet riskine açık bölgelerde yapılaşmanın sınırlanması gibi tedbirler bu stratejiler arasında yer alabilir. Ayrıca bu süreçte sosyal hizmet uzmanları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası yardımlaşma ağlarıyla iş birliği yaparak sürdürülebilir kalkınmayı destekler (Sözcü ve Aydınöz, 2019:80).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Afet okuryazarlığı, sosyal hizmet uzmanlarının afetlere karşı hazırlıklı olmalarını, etkin müdahalelerde bulunmalarını ve afet sonrası iyileşme süreçlerine aktif katkı sağlamalarını mümkün kılan kritik bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır. Bu yetkinlik, bireylerin ve toplulukların afetlere karşı direncini artırmada hayati bir rol oynarken, sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, tutum ve davranış boyutlarında kendilerini geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Afetlerin yıkıcı etkilerini minimize etmek ve toplumun tüm kesimlerini afetlere karşı daha dirençli hale getirmek için sosyal hizmet uzmanlarının afet okuryazarlığı konusunda sürekli olarak eğitilmeleri ve bilgilerini güncellemeleri gerekmektedir.

Bu bağlamda, sosyal hizmet eğitim programlarının müfredatında afet okuryazarlığına daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Eğitim sürecinde, afetlere yönelik teorik bilgilerin yanı sıra, uygulamalı eğitimler ve tatbikatlarla sosyal hizmet uzmanlarının afet durumlarına etkin bir şekilde müdahale edebilme kapasiteleri artırılmalıdır. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki gelişim programlarına afet yönetimi ve kriz müdahalesi konularında düzenli eğitim modülleri eklenmelidir.

Afet okuryazarlığı konusunda farkındalığı artırmak için kamu ve özel sektör iş birliği ile geniş kapsamlı bilinçlendirme kampanyaları düzenlenebilir. Bu kampanyalar, toplumun her kesimine hitap edecek şekilde tasarlanmalı ve özellikle savunmasız gruplara yönelik özel programlar geliştirilmelidir. Ayrıca, afet sonrasında toplulukların yeniden inşa süreçlerine yönelik sosyal rehabilitasyon programlarının yaygınlaştırılması ve bu süreçlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının afet sonrası iyileşme süreçlerinde liderlik rollerini üstlenmeleri teşvik edilmelidir. Bu liderlik, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi, psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve afet sonrası kalıcı çözümler üretilmesine yönelik stratejik planlamaların yapılması ile mümkün olacaktır. Bu tür yaklaşımlar, sadece afet sonrası iyileşme süreçlerini hızlandırmakla kalmayacak, aynı zamanda toplulukların gelecekteki afetlere karşı daha hazırlıklı olmasını sağlayacaktır.

Afet okuryazarlığının sosyal hizmet alanında daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yapılacak her türlü bilimsel çalışma ve pratik uygulama, toplum sağlığı ve güvenliği açısından son derece değerli katkılar sunacaktır. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının bu alandaki bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik sürekli çabaların sürdürülmesi, afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmede önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, H., & Çamur Duyan, G. (2003). The emergence and development of social work profession in the world. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1): 1-19.

AFAD. (2014). Afet nedir? Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

<https://www.afad.gov.tr/afet-nedir>

Artan, T., & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve sosyal hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1): 47-54.

- Aydın, D. (2012). Afet sonrası psikososyal destek uygulamaları. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-9.
- Boon, H. J., & Pagliano, P. J. (2014). Disaster education in Australian schools. *Australian Journal of Environmental Education*, 30(2): 187-197.
- Brown, L. M., Haun, J. N., & Peterson, L. (2014). A proposed disaster literacy model. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 8(3): 267-275.
- Güngör, M. (2023). Öğretmen adaylarının afete hazırlık ve zarar önleme ile ilgili bilgi düzeyleri hakkında bir afet okuryazarlığı incelemesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3): 770-780.
- International Federation of Social Workers. (2014). IFSW statement on social work and disasters. <https://www.ifsw.org/ifsw-statement-on-social-work-and-disasters/>
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. In M. Kadıoğlu & E. Özdamar (Eds.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri*, (s. 1-30). JICA Türkiye Ofisi Yayınlar.
- Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Effects of natural disasters on children and adolescents. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2): 368-376.
- Karakaş, H. Y. (2022). *İzmir’de bir huzurevinde yaşlılarda afet okuryazarlığı ve buna etki eden etmenler ile durumluk-sürekli kaygı durumu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi].
- Kılıç Ceyhan, E. (2023). Afetlere müdahalede sosyal hizmetin çok boyutlu rolü. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2): 779-786.
- Koç, M., & Yalçın, S. (2023). Afetlerde krize müdahale: Kahramanmaraş depremi’nde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın çalışmaları. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 93-105.

- Kök, H. (2023). Afetlerde kriz yönetimi ve sosyal hizmet örgütleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 7(1): 1-17.
- Lindell, M. K., & Prater, C. S. (2003). Assessing community impacts of natural disasters. *Natural Hazards Review*, 4(4): 176-185.
- Mathbor, G. M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. *International Social Work*, 50(3): 357-369.
- Özçelik, E. (2020). Afetlerde sosyal hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1): 46-55.
- Sampurno, P. J., Sari, Y. A., & Wijaya, A. D. (2015). Integrating STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) and disaster (STEM-D) education for building students' disaster literacy. *International Journal of Learning and Teaching*, 1(1): 73-76.
- Social Work Degrees. (n.d.). The role of social work in disaster management. Retrieved September 5, 2024, from <https://www.socialworkdegrees.org/the-role-of-social-work-in-disaster-management>
- Sözcü, U., & Aydınöz, D. (2019). Öğretmen adaylarının doğal afet okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 40: 79-91.
- Tuncay, T. (2004). Afetlerde sosyal hizmet: 1999 Yılı Marmara ve Bolu-Düzce depremleri sonrasında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları. *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları*.
- Zakour, M. J. (2005). Disaster research in social work. *Journal of Social Service Research*, 22(1-2): 7-25.